

Vastaus kirjalliseen kysymykseen edunvalvontaa koskevien asioiden resursoinnista

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimitannut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Merja Kyllösen /vas näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 101/2021 vp:

Miten hallitus aikoo varmistaa edunvalvonta-asioiden sujuvan ja asianmukaisen hoitamisen ja riittävät resurssit edunvalvonta-asioiden yhä lisääntyessä ja kansalaisten ikääntyessä?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

On hyvin tärkeää, että edunvalvonta-asioiden asianmukainen hoitaminen turvataan. Holhoustoimilain mukaan edunvalvojan voi määrätä tuomioistuin tai tietyin edellytyksin holhousviranomaisen, joka manner-Suomessa on Digi- ja väestötietovirasto. Kyseisen viraston resursoinnista ja toiminnasta vastaa valtiovarainministeriö. Yleisten edunvalvontapalveluiden järjestämisen yleinen ohjaus ja valvonta kuuluvat oikeusministeriölle. Edellytyksenä edunvalvojan määräämiselle on, että täysi-ikäinen henkilö ei sairauden, alentuneen toimintakyvyn tai muun vastaavaan syyn vuoksi kykene valvomaan etuaan tai huolehtimaan itseään koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.

Edunvalvontaan määrääminen tarkoittaa erittäin harvoin sitä, että päämies olisi vajaavaltainen. Holhoustoimilain mukaan vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä (alaikäinen) ja sellaista 18 vuotta täyttänyttä henkilöä (täysi-ikäinen), joka on julistettu vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistamisesta päättää aina tuomioistuin.

Vajaavaltaiseksi julistaminen edellyttää yllä mainittujen perusteiden lisäksi, että henkilön varallisuusasema tai muut tärkeät edut ovat vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksinään riitä turvaamaan hänen etujaan. Ensin on myös arvioitava, voidaanko hänen etunsa turvata kevyemmillä toimintakelpoisuuden rajoitustoimenpiteillä esimerkiksi siten, että päämies voi tehdä tiettyjä oikeustoimia vain yhdessä edunvalvojan kanssa. Vajaavaltaiseksi julistamista koskevia asioita käsitellään tuomioistuimissa vuositasolla alle kymmenen. Vuonna 2019 asioita käsiteltiin vain yksi ja vuonna 2020 asioita ei ollut yhtään.

Edunvalvojan määrääminen ei holhoustoimilain 14 §:n mukaan estä päämiestä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. Lain mukaan päämiehen oikeus toimia omissa asioissaan ei siten rajoitu pelkästään esimerkiksi vähäisiin ostoksiin. Holhoustoimilain mukaan edunvalvoja päättää kuitenkin, kuka tai ketkä voivat nostaa päämiehen tileillä

olevia varoja. Käytännössä edunvalvoja ja päämies sopivat edunvalvonnan alkaessa esimerkiksi siitä, mistä laskuista päämies huolehtii itse ja mistä edunvalvoja.

Edunvalvontojen määrät ovat nousseet koko 2000-luvun ajan. Myös edunvalvontavaltuutusten määrä on kasvussa. Vuonna 2020 voimassa olevia vahvistettuja valtuutuksia oli runsaat 12 000. Kasvu johtuu väestön ikääntymisen ohella myös yhteiskunnassa tapahtuneista monista muista muutoksista. Merkittävä osa yleisen edunvalvonnan päämiehistä on muita kuin ikääntyneitä henkilöitä. Yleisen edunvalvonnan päämiehistä oli vuonna 2020 alle 65-vuotiaita noin 53 %.

Myös yleisen edunvalvonnan asiakasmäärä on kasvanut ja todennäköisenä voidaan pitää, että kasvu jatkuu edelleen. Yleiseen edunvalvontaan käytetty henkilötöyvuosimäärä on niin ikään noussut viime vuosina. Tavoitteena on, että resursseja kohdennetaan jatkossakin päämiesmäärän kehityksen mukaisesti.

Työpainetta pyritään helpottamaan muun muassa edunvalvontatoimistojen tietojärjestelmiä kehittämällä, jolloin rutiinitehtäviä saadaan toteutettua aiempaa tehokkaammin. Järjestelmiä kehitetään jatkuvasti ja tavoitteena on käyttää robotiikkaa ja muita kehittyneitä teknologioita.

Yleisten edunvalvojien toimintatapoja kehitetään jatkuvasti yhteistyössä Digi- ja väestötietoviraston kanssa. Oikeusministeriössä toimii yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmä, joka valmistelee suosituksia yhteisistä hyvistä toimintatavoista. Työryhmä on julkaissut Edunvalvonnan käsikirjan (OM julkaisu Selvityksiä ja ohjeita 32/2016) ja sitä päivitetään toimintaympäristön muuttuessa ja saatujen kokemusten perusteella. Parhaillaan luodaan mallia yleisen edunvalvonnan laadun edelleen kehittämiseksi.

Asiakkaat voivat kannella edunvalvojan toiminnasta Digi- ja väestötietovirastolle ja ylimmille laillisuusvalvojille. Digi- ja väestötietovirastolle kannellaan sekä yksityisten edunvalvojien että yleisten edunvalvojien toiminnasta. Kantelujen yhteismäärä on ollut viime vuosina kasvussa. Vuonna 2020 kantelujen yhteismäärä oli 0,4 % Digi- ja väestötietoviraston valvonnassa olevista edunvalvonnoista ja edunvalvontavaltuutuksista. Yleisen edunvalvonnan toiminnasta voidaan kannella myös ylimmille laillisuusvalvojille. Valtaosa kanteluista ohjautuu eduskunnan oikeusasiamiehelle, jolle saapuneiden yleistä edunvalvontaa koskeneiden kanteluiden määrä on ollut viime vuosina 80-100 kappaletta vuodessa. Mikko Sarja on artikkelissaan (Yleinen edunvalvonta eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa – Havaintoja perusoikeuksista ja kanteluteemoista, Edilex 2021:14, 8.2.2021) todennut, että määrä on vähäinen, kun otetaan huomioon hoidettavana oleva huomattavan suuri asiakas- ja asiamäärä. Oikeusasiamiehen vuosikertomusten mukaan edunvalvonta-asioiden toimenpideprosentti on viime vuodet ollut kanslian kaikkien juttujen keskiarvoa alhaisempi.

Maistraattien toiminta siirtyi vuoden 2020 alusta lukien uuteen Digi- ja väestötietovirastoon, jonka toiminnasta ja resursoinnista vastaa valtiovaraministeriö. Viraston tehtävänä on arvioida edunvalvonnan tarvetta ja tarvittaessa tehdä hakemus kärjäoikeudelle edunvalvojan määräämiseksi. Se voi myös tietyin edellytyksin määrätä edunvalvojan. Sen tehtävänä on vahvistaa edunvalvontavaltuutuksia ja lisäksi valvoa edunvalvojia ja edunvalvontavaltuutettuja.

Uutta virastoa perustettaessa lähtökohtana on ollut toimia yhtenäisen valtakunnallisen prosessin mukaisesti. Ensimmäisen vuoden aikana, kun asiakirja-aineisto ei ole ollut sähköisessä muodossa, uusi valtakunnallinen toimintamalli, keskeneräinen sähköinen asiointi sekä materiaalin digitalisointi on tuonut prosesseihin lisää aikaa vieviä työvaiheita. Tästä syystä työt ovat ruuhkautuneet. Valtiovarainministeriössä on tavoitteena, että seuraavaan lisätalousarvioon esitettävillä lisäresursseilla ja kehittämiseen panostamalla päästään normaaliin tilanteeseen työjonojen ja käsittelyaikojen osalta. Määräämisasioissa tavoiteaika on viraston antamissa päätöksissä kolme kuukautta, lupa-asioissa yksi kuukausi ja yksityisten edunvalvojien tilintarkastuksessa 3,8 kuukautta.

Virastossa kehitetään systemaattisesti toimintamalleja ja työn tekemisen tapoja prosessien kehittämiseksi sekä toiminnan digitalisoimiseksi ja tehostamiseksi. Viime syksynä on tuotantoon otettu sähköinen tilintarkastus yleisen edunvalvojien tilien osalta. Jatkossa esimerkiksi yhteiskunnan digitalisointiin liittyvän, yksityisille edunvalvojille tarkoitetun sähköisen järjestelmän rakentaminen tuo merkittäviä hyötyjä asiakkaille ja nopeuttaa asian käsittelyä Digi- ja väestötietovirastossa. Kehittämistyössä tarkastellaan myös mahdollisia lainsäädäntömuutosehdotuksia, joilla voidaan asiakaslähtöisesti sujuvoittaa holhoustoimen palveluprosesseja ja kohdentaa valvontaa riskialtteimpiin toimintoihin.

Helsingissä 26.3.2021

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson